

Anderseniana

Tre sygehistorier fra det nittende århundrede

Professor Mogens Møllergård

I 1968 publicerede den amerikanske forsker *Myron C. Greengold* i JAMA nogle sygehistorier med relation til *H.C. Andersens* persongalleri, bl.a. en særdeles grundig analyse af de diagnostiske muligheder for en stakkels pige, der blev indlagt med store subkutane blødninger efter at have sovet på et mindre fremmedlegeme. *Greengold* konkluderede på grundlag af en kompetent hæmatologisk vurdering, at det måtte dreje sig om et tilfælde af familiær trombocytopeni.

Så vidt vides har denne forskningsmetode (fiktiv medicin) ikke været anvendt særlig meget siden *Greengolds* banebrydende arbejde, men det kan skyldes, at det ofte vil være vanskeligt at finde frem til de relevante skriftlige kilder, og det kommer derfor til at bero på tilfældigheder, om man opdager den litterære sammenhæng på rette tid og sted. For tiden kan der desværre være en betydelig risiko for, at værdifuldt materiale af denne art går tabt, når arkiver rationaliseres i forbindelse med indførelsen af den elektroniske patientjournal (EPJ), og det er måske på høje tid at henlede opmærksomheden på dette arbejdsområde og dets muligheder.

I sommeren 1956 fandt man tilfældigt nogle smukt indbundne journaler i kælderen under administrationsbygningen på Odense Amts og Bys Sygehus. Jeg var på det tidspunkt ansat på stedet, og jeg fik lejlighed til at gennemgå materialet, der tydeligvis stammede fra en tid, hvor sygehistorier blev skrevet i hånden, og hvor den objektive undersøgelse var begrænset til en stetoskopi og en blodprocent baseret på Tallquists skala. Den kliniske beskrivelse var til gengæld ganske bred, men ofte svær at tolke.

Det er sandsynligt, at i alt fald tre af disse gamle journaler har relation til fynske patienter, som *H.C. Andersen* må have kendt og brugt som modeller til sine eventyr, og jeg vil i det følgende give et kort referat af det væsentlige i disse kasuistikker. Den endelige afgørelse af deres autenticitet må overlades til læseren. Der vil altid være en betydelig risiko for en – måske ubevidst, men i bedste fald utilsigtet – selektion af op-

lysninger, og jeg tør ikke udelukke, at der kan opstå misforståelser, når gamle kollegers besynderlige håndskrift og krøllede bogstaver skal omsættes til nudansk. Den første journal stammer fra maj 1836, og den handler om:

Degnen fra Nr. Broby

En 38-årig skolelærer henvendte sig på hospitalet med klager over mærkelige anfald af voldsom hjertebanken og åndenød. Hans nattesøvn var ofte afbrudt og forstyrret af mareridt, hvor han oplevede, at han var indespærret i en lille dragkiste, en såkaldt brudekiste, med lufthunger, alt imens han hørte højrostedede stemmer omkring sig. Når han vågnede fra disse mareridt, var han gennemblødt af sved og plaget af meget levende fantasier om at skulle kastes i den nærtløbende å.

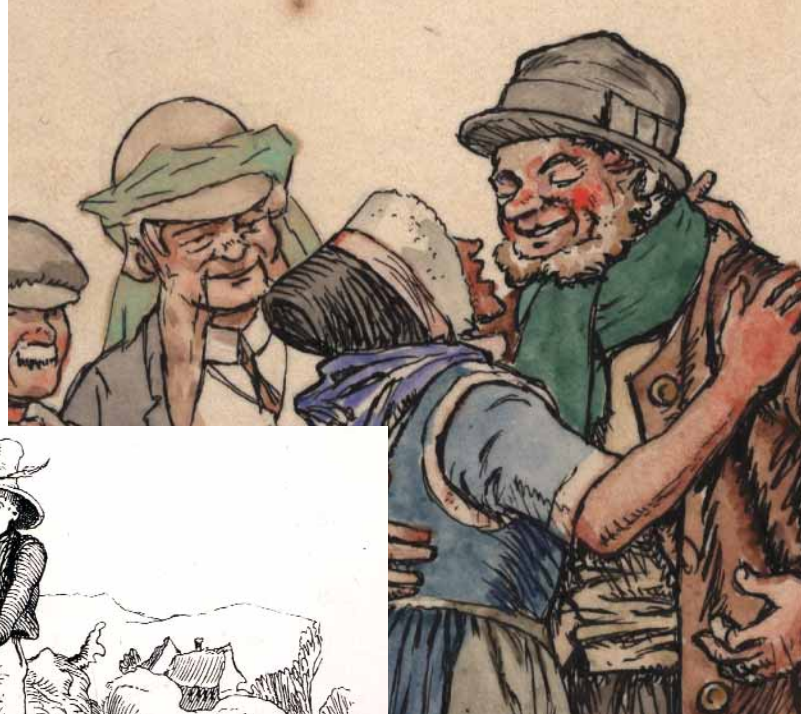
Degnen havde tidligere været ved godt helbred, og han havde gode forhåbninger om på længere sigt at finde et bedre embede, måske endda som rigtig kapellan, da han begyndte at få angstanfald hver søndag ved kirketid. I begyndelsen mente han, at han kunne have spist noget forkert en lørdag aften, hvor han var gået i byen for at få fisk og kage.

Efter nøje udspørgen blev det klarlagt, at hans anfald indtraf i selve kirken og som oftest i det øjeblik, hvor han i kirkens kor vendte sig om mod menigheden for at istemme første salme. På sværdsiden faldt hans blik da på *Klavs*, en lille husmand, der oftest sad og mimrede under gudstjenesten, tilsyneladende i glad erindring om en vellykket hestehandel, og på spinde-siden så han *Ane Sophie Marensdatter*, en højbarmet bondekone, gift med *Søren Jensen* til Horsevang. Samme *Søren* sås sjældent i kirken, da han angiveligt led af en overfølsomhed over for degne. I det øjeblik, hvor degnen så op fra salmebogen og rettede blikket mod *Ane Sophie*, faldt han i afmagt, og det var tydeligt for enhver, at hun satte noget i gang hos ham.

I sin diskussion af tilfældet skrev overmedicus, at selv om det var nærliggende at tænke på Klavstrofobi, måtte man snarere opfatte tilstanden som et eksempel på det sjældne Stratonike-syndrom, beskrevet i den klassiske psykiatri, hvor kongesønnen i Antiochia faldt i afmagt med voldsom hjertebanken, når hans stedmoder Stratonike kom i hans nærhed.

Degnen fra Nr. Broby.
(Illustration:
Odense Bys Museer).

Bondemanden fra Svanninge bakker.
(Illustration: Odense Bys Museer).

Oldermanden fra Bogense. (Illustration: Odense Bys Museer).

Overmedicus tilrådede i overensstemmelse hermed degnen at skifte embede, hvis man da ikke kunne overtale *Ane Sophie* til at løse sognebånd til den nye præst i Sdr. Broby. Det lykkedes at gennemføre dette sidste forslag, og ved en opfølgende samtale berettede degnen, at han havde fået det meget bedre, i alt fald om søndagen.

Med en ny håndskrift er der gjort en senere tilføjelse i journalen. Nogle måneder efter degnens demission henvendte *Søren Jensen* sig med nogle generende tanker, der kunne opfattes som symptomer på paranoia zelotypica (jalousiforrykthed), men mistanken kunne heldigvis afkræftes. Hans forestillinger var ikke paranoide.

Bondemanden fra Svanninge bakker

Det oplyses i disse notater, at borgmesteren i Fåborg havde anmodet om en særlig lægelig udtalelse vedrørende bondemanden *Nils Hansen* fra Svanninge. Man var på egnen kommet til den formening, at han ikke længere var ved sin fornufts fulde brug.

Sagen var i sin korthed den, at samme *Nils* ved Mikkelsdag drog af sted for at handle på Fåborg Marked medbringende en hest, som han ønskede at lade indgå i en byttehandel. Tilsyneladende beruset af sit eget handelstalent gennemførte han i løbet af få timer en hel rad af byttehandlinger, der sluttelig gav ham en sæk rådne æbler i hænde. Vel hjemkommen til konen blev han modtaget med ros og kindkys, hvilket foranledigede nogle hosstående udlændinge til at udbetale en kontant præmie i engelske pund som belønning for en overraskende happy end på en i virkeligheden skrækelig historie.

Efter denne begivenhed ville *Nils Hansen* absolut af sted med sine engelske guldmonter hver eneste markedsdag, men hans kone *Jensine* var meget uheldig, idet hun retteligen anførte, at nok følger heldet de tossede, men det er ikke hver gang, man spinder guld på rådne æbler. Hun bad allerydmygt borgmesteren om at hindre *Nils* i hans forehavende, om nødvendigt ved brug af magt.

Det fremgår tydeligt af journalen, at sygehuset var uden særlig erfaring i slige affærer og vel også uden passende midler, hvis man ser bort fra dårekisten. På borgmesterens anmodning tog overmedicus dog en samtale med *Nils* og *Jensine*, og han anførte i sin påfølgende erklæring, at de syntes at være godlidende bønder uden større indsigt i verdens gang. *Nils* manglede helt klart enhver viden om såvel penge- som naturaløkonomi, men egentlig afsindig eller maniakalsk turde man næppe benævne ham, selv om han sagtens var lidt alderssvækket. *Jensine* kaldtes på egnen konen med æggene, og man tør vel derfor gå ud fra, at hun havde en vis bondeforstand efter almindelig fynsk standard.

Efter samråd med borgmesteren stillede overmedicus et forslag til mand og kone, idet han først med stor omhu gjorde det klart, at ethvert markedsbesøg kunne rumme en overvættedes risiko for handel med plattenslagere. Han foreslog derfor, at *Jensine* skulle følge med, hvis *Nils* i fremtiden vovede sig til marked - således, at den snusfornuftige kone kunne få hånd i hanke med affærrerne. Hun kunne gerne sælge æg ved samme lejlighed.

Stillet over for dette krav svarede *Nils*, at så kunne det også være lige meget. Han agtede sig ikke mere til Fåborg Marked, hvis *Jensine* hele tiden skulle ånde ham i nakken.

Oldermanden fra Bogense

Journalen synes at stamme fra omkring 1840, og den er helt klart den mest dramatiske af de tre her refererede. En mørk og regnfuld aften kom byfogeden fra Bogense agende til hospitalet med oldermanden, der var fast indsvøbt i et lagen for at hindre ham i at gøre en ulykke på sig selv.

Efter en serie kolde afvaskninger holdt han op med at råbe som i vildelse, og et par dages sultekur bragte ham ganske til ro.

Han forklarede da, at han på rådhuset havde været udsat for en skrækkelig oplevelse, idet en forvorpen bondekarl havde kastet en død krage og en stor håndfuld mudder i hans åbne ansigt under et forhør. En jomfru af byens bedste borgerskab havde fået den ganske afsindige ide, at hun ville afholde et lotteri med sig selv som hovedgevinst, og der blev naturligvis en forfærdelig tummel af butikssvende og ungarke, som alle forsøgte at trække det rette nummer, om ikke andet så på kvarte lodder.

Oldermanden havde påtaget sig den byrde at kontrollere lotteriet og referere forløbet til Bogense Avis. Han havde også selv nogle favoritter blandt supplikanterne, folk, der kunne mere end deres fadervor og alle laugsbestemmelserne, men pludselig dukkede denne *Klodshans* fra Guldager op og smed grus i tombolaen. Jomfruen faldt for hans frækhed og lotteriet blev – stik mod alle regler og aftaler – suspenderet.

At oldermanden fik et nervesammenbrud, da hans lille verden gik i kvas, fandt lægerne fuldt forståeligt, selv om de i 1840 mangledede en præcis betegnelse for hans psykose (den kom først i 1916, forf.). Han kom sig relativt hurtigt, men det pinte ham til hans dages ende, at han ikke fik fortalt den hele historie i oldermandens avis. Til gengæld måtte hans stakkels familie høre den år ud og år ind, og ofte på den ringeste foranledning.

Afsluttende kommentar

Det forekommer sandsynligt, at de omtalte sygehistorier har en vis relation til den store eventyrdigter, og det skulle vel også være muligt at finde flere af samme slags, hvis man vil

bruge tid og fantasi på opgaven. Det har naturligvis været mest nærliggende at søge i arkiverne i Odense, men såfremt det lykkes at skaffe de nødvendige bevillinger – eventuelt ved et stort lotteri eller et show – kunne det være fristende at iværksætte en landsdækkende forskning, gerne superviseret af Medicinsk-historisk Museion og H.C. Andersen-samfundet. Måske kan der være brug for – og penge til – et egentligt institut for fiktive Andersen-studier ved Syddansk Universitet?

Det kunne blive et rigtigt eventyr.

Korrespondance: *Mogens Møllergård*, Fjordparken 16, DK-4000 Roskilde.
E-mail: møllerg@dadinet.dk

Litteratur

Greengold MC. Letter from Copenhagen. *JAMA* 1968;204:155-6.